

บทที่ 3 ประวัติชีวิต

3.1 ประวัติชีวิตครูเลื่อน สุนทรวาทีน

ครูเลื่อน สุนทรวาทีน เกิดวันที่ 13 เมษายน พ.ศ.2452 ในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ครูเลื่อนเกิดในตระกูลนักดนตรีที่ยิ่งใหญ่มากตระกูลหนึ่ง เป็นบุตรสาวคนกลางของพระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) เจ้ากรมปี่พาทย์หลวงช่วงปลายรัชกาลที่ 5 เป็นยอดฝีมือดนตรีไทย

วงศ์ตระกูลของพระยาเสนาะดุริยางค์ ได้รับพระราชทานนามสกุลจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “สุนทรวาทีน” ทรงเขียนอักษรโรมันกำกับไว้ว่า Sundaravadin อ่านว่า สุน-ทะ-ระ-วา-ทีน แปลว่า “นักดนตรีผู้มีความไพเราะงดงาม” (ครูเลื่อน เลื่อนลับกลับสู่ฟ้า, 2550: 14)

มารดาชื่อคุณหญิงเรือน เป็นมอญอพยพมาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ได้รับพระราชทานที่ให้อยู่ที่บ้านมอญ บางไส้ไก่ ย่านสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จ ครูเลื่อนเกิดและโตที่บ้านนี้ มารดาครูเลื่อนเป็นคนมอญ ครูเลื่อนจึงพูดมอญเก่ง และร้องเพลงไทยสำเนียงมอญเพราะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภารัตน์ ชาญเลขา เล่าว่า

“คุณแม่ของคุณครูเป็นคนมอญ ผิวคล้ำ คุณครูทำอาหารเก่ง เพราะคุณครูได้วิชาทำอาหารมาจากคุณแม่ นอกจากนี้ยังได้ภาษา คุณครูพูดภาษามอญได้จากคุณแม่” (สุภารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2550)

ครูเลื่อน สุนทรวาทีน มีพี่น้องรวม 5 คน ได้แก่

1. นางเลียบ บุณยรัตพันธุ์
2. เด็กชายชาย สุนทรวาทีน (ถึงแก่กรรมตั้งแต่วัยเยาว์)
3. นางเลื่อน สุนทรวาทีน
4. เด็กชายเชื้อ สุนทรวาทีน (ถึงแก่กรรมตั้งแต่วัยเยาว์)
5. นางเจริญใจ สุนทรวาทีน (ศิลปินแห่งชาติ)

ที่มาของชื่อและชีวิตในวัยเด็ก

ชื่อ “เลื่อน” ของครูได้รับประทานจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ซึ่งนิยมเรียกกันว่า “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์” ครูเล่าว่า “วันหนึ่งพ่อฉันเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ ท่านรับสั่งถามว่า “เข้ม เมียออกลูกแล้วยัง” “ออกแล้วพะยะค่ะ ผู้หญิง ชื่อเรียน” “ไม่เอาให้ชื่อเลื่อนดีกว่า จะได้ร้องเพลงเพราะ อีกอย่างเอ็งก็ได้เลื่อนจากขุนเป็นหลวง สัญญาบัตรจะออกไม่กีวันนี้” ครูเลื่อนเล่าแล้วหัวเราะบอกว่า “ชื่อฉันนี่มัน Double meaning นะ” (ครูเลื่อนเป็นคนแก่ที่รู้ภาษาอังกฤษใช้การได้) แล้วครูเล่าต่อว่า “ฉันโตขึ้นมาก็ไม่เข้าใจว่าทำไมชื่อเลื่อนจะร้องเพลงเพราะ จนทีหลังจึงรู้ว่าเป็นภาษาสมัยสุโขทัย มีอยู่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า “ใครจักมักเลื้อนเลื้อน ใครจักมักขับขับ” เลื่อนก็คือ “ร้องเพลง, อ่านทำนองเสนาะ” นั่นเอง

เมื่อเด็ก ๆ ครูเลื่อนขี้โรคและอ่อนมาก ร้องโยเยอยู่ตลอด จนพ่อแม่รำคาญ ให้พี่เลี้ยงอุ้มไปเที่ยวนอกบ้าน ได้ยินเด็กทะเลาะด่ากันก็จำมาหมด ยังมีคนเสียดิเดินคำโหวกแหวกอยู่ ครูเลื่อนก็จำมาหมดอีก เมื่อเด็ก ๆ เลยค่าเก่ง อารมณ์ร้ายมาก โกรธก็อาละวาดอะอะ ไม่ได้ตั้งใจก็ร้องไห้ฟูมฟายไม่หยุด ชอบใจก็หัวเราะอยู่นั่นเอง หลวงเสนาะฯ พ่อครูเลื่อนมีเครื่องเล่นกระบอกเสียง (Gramophone) บันทึกละเอียดได้ เลยบันทึกละเอียดต่าง ๆ ของลูกสาวจอมพศไว้ พอลูกศิษย์มาต่อเพลง ท่านเอามาเปิดให้ฟังแล้วบอกว่า “เข้าฟังเพลงเลื่อนพิโรธ” หรือ “เลื่อนพิลาป” หรือ “เลื่อนสำรวล” ไปก่อน” เจออย่างนี้บ่อย ๆ ครูเลื่อนเลยอายุคลายพศไปเอง (ครูเลื่อน เลื่อนลับกลับสู่ฟ้า, 2550: 14-15)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภารัตน์ ชาญเลขา กล่าวว่า คุณครูเลื่อนเล่าถึงชีวิตในวัยเด็กว่า

“ตอนเด็ก ๆ คุณครูเป็นคนที่แก่นแก้วมาก ในจำนวนพี่น้อง 3 คน คุณครูจะเป็นคนที่โตไผนกว่าเพื่อน ชน และเป็นคนที่ค่อนข้างจะแข็ง ตอนเด็ก ๆ อาจารย์เจริญใจจะเป็นคนที่เรียบร้อย คุณครูเมื่อเป็นคนแก่น เจ้าคุณครูคือพระยาเสนาะก็จะไม่ค่อยห่วงเท่าไร ท่านก็จะปล่อยให้เล่นชนตามประสาเด็ก” (สุภารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2550)

การศึกษาวิชาสามัญ

ครูเลื่อนเรียนหนังสือที่โรงเรียนศึกษานารี ซึ่งอยู่ข้างบ้านจันทน์ ม.6 สมัยนั้นซึ่งเท่ากับ ม.4 ในปัจจุบัน เดิมโรงเรียนศึกษานารีอยู่ตรงสถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จฯ ต่อมาเลิกที่กับโรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จฯ และโรงเรียนฝึกหัดครูขยายบริเวณ คุณหญิงเรือนเลขยกที่บ้านให้หลวงไป แล้วย้ายมาอยู่ข้างวัดมอญ (ประดิษฐาราม) ต่อมาจนปัจจุบัน พอเรียนจบ ม.6 แล้วครูเลื่อนไปขอเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมที่โรงเรียนช่างครุฑซึ่งอยู่ใกล้บ้าน โดยช่วยสอนภาษาไทยช่วงเช้า บ่ายจึงเรียนภาษาอังกฤษโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน จึงมีความรู้ภาษาอังกฤษใช้การได้ (ครูเลื่อน เลื่อนลับ กลับสู่ฟ้า, 2550: 15)

ครูเลื่อนนอกจากจะมีความรู้ทางด้านวิชาการแตกฉานจนจบชั้น ม.6 แล้ว ยังเป็นผู้ใฝ่รู้หาความรู้เพิ่มเติมทางด้านภาษาอังกฤษเป็นความรู้ติดตัว โดยขยันทำงานแลกกับการเรียนรู้ แลกกับวิชาความรู้

ครูเรียนภาษาอังกฤษเพื่อจะทำให้คุณภาพนครที่พูดภาษาอังกฤษได้รู้เรื่อง แต่ไม่ค่อยมีโอกาสได้ดู เลยได้ดูแต่หนังสือคืออ่านหนังสือภาษาอังกฤษแทน จึงเป็นเครื่องแสดงว่าท่านเป็นผู้ที่ใฝ่รู้ทางวิชาการ (พันธ์ศักดิ์ วรรณดี, 2550: 78)

การศึกษาด้านดนตรี

ครูเลื่อนได้ศึกษาทางด้านดนตรีและขับร้องจากบิดา คือ พระยาเสนาะดุริยางค์ (เข้ม สุนทรวาที) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเป็นเลิศทางด้านดนตรี บ้านของท่านเป็นศูนย์กลางของดนตรีไทย มีลูกศิษย์มากมายทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดมากินอยู่หลับนอนเรียนดนตรี ทำให้บรรยากาศในบ้านมีแต่เสียงดนตรี

จากสภาพแวดล้อมในบ้าน ครูเลื่อนจึงได้ยินเสียงขับร้อง เสียงดนตรีมาแต่เกิดจนมีความรู้พื้นฐานดีโดยไม่ต้องเรียนเป็นกิจลักษณะ จากนั้นพระยาเสนาะดุริยางค์ได้ฝึกสอนให้ด้วยตัวเองอย่างจริงจัง โดยฝึกขับร้อง ซอ อู้ ซอด้วง ขลุ่ย และจะเข้เป็นหลัก ใช้เวลาฝึกตอนเช้าก่อนไปโรงเรียนและตอนค่ำของทุกวัน การเรียนขับร้อง ซอ ขลุ่ย และจะเข้ นั้น พระยาเสนาะฯ สอนตามหลักสูตรที่ครูบอาจารย์กำหนดไว้เป็นแบบแผนโดยเริ่มจากดับต้นเพลงฉิ่ง 3 ชั้นก่อน คือ เพลงต้นเพลงฉิ่ง จะเข้หางยาว ตวงพระธาตุ และนกกขม้น โดยฝึกอย่างพิถีพิถันให้ได้ความประณีตงดงามทุกวรรคทุกตอนของทุกเพลงจนแตกฉานชำนาญชำนาญ ขับร้องหรือบรรเลงได้ไพเราะงดงามตามแบบแผน จากนั้นก็ต่อด้วยนกกขม้น ส่วนการขับร้องก็เรียนเพลงอื่นต่อไป คนที่เรียนตามหลักสูตรนี้อย่างถูก

แบบแผนจะมีรากฐานดีกว่าคนที่ไม่ได้เรียน น่าเสียดายที่เดี๋ยวนี้คนมักจะเรียนลัด ข้ามชั้นไม่เรียนระดับต้นเพลงฉิ่งก่อน

การเรียนขับร้องนั้น ส่วนมากจะเรียนช่วงเย็น โดยพระยาเสนาะฯ จะฝึกให้ลูกสาว 3 คน พร้อมกัน เมื่อจบดับต้นเพลงฉิ่งแล้วก็สามารถร้องเพลงอื่น ๆ ได้ดี บางเพลงก็ไม่ได้ต่อโดยตรงจากบิดา แต่ร้องได้แทบทุกเพลง เพราะจำจากที่ท่านสอนศิษย์คนอื่น ๆ เมื่อร้องได้แล้วท่านจะชี้แนะแก้ไขส่วนที่ยังบกพร่องให้ บางเพลงที่สำคัญและต้องร้องออกงาน ท่านก็ต่อให้ด้วยตนเอง ครูเลื่อนได้เพลงจากสิ่งแวดล้อมทางบ้านมาก เช่น เมื่อครูยังเด็ก พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏฯ (ย่าทวดของ ม.จ.ชาติเฉลิม ยุคล) ส่งครูหุ้ม ประสิทธิ์กุล มาต่อเพลงในพระราชนิพนธ์เงาะป่าและเพลงอื่น ๆ ที่บ้าน ครูเลื่อนก็พลอยได้เพลงเหล่านี้ไปด้วย (ครูเลื่อน เลื่อนลับกลับสู่ฟ้า, 2550: 16)

พันธ์ศักดิ์ วรรณดี กล่าวถึงบรรยากาศการเรียนดนตรีที่บ้านพระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่มสุนทรวาทีน) ตามที่ครูเลื่อนเล่าให้ฟังว่า

“บ้านที่อยู่เป็นเรือนใหญ่ล้อมรอบด้วยเรือนของญาติผู้ใหญ่ ส่วนตรงกลางเป็นลานสำหรับหัดดนตรี ซึ่งส่วนใหญ่จะหัดปีพาทย์มีเครื่องดนตรีมากมาย แต่ท่านว่าไม่ใช่ของคุณพ่อท่านเลยสักชิ้น ส่วนมากเป็นเครื่องดนตรีที่บรรดาลูกศิษย์นำมาฝากไว้เพื่อใช้หัด การสอนดนตรีของพระยาเสนาะดุริยางค์ท่านไม่จับดนตรีสอนเลย ท่านสอนด้วยปากบอกเสียงนอย ๆ ไปตามทำนองเครื่องดนตรี เพราะท่านเป็นคนที่แม่นยำเสียงมาก” (พันธ์ศักดิ์ วรรณดี, 2550: 78)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภารัตน์ ชาญเลขา กล่าวถึงการศึกษาด้านดนตรีและการขับร้องตามที่ครูเลื่อนเล่าให้ฟังว่า

“เจ้าคุณครูคือพระยาเสนาะดุริยางค์ก็มองว่าครูเลื่อน ลูกสาวคนเนี้ย เสียงต่ำแล้วก็เป็นคนชน ก็มักจะจับไปเรียนเครื่องดนตรี ก็เรียนร้องน้อยหน่อย แต่คุณครูเป็นคนครูพักลักจำ คุณครูบอกต่อกับคุณพ่อบางทีต่อไม่ได้มากมายเหมือนอาจารย์เจริญใจ แต่คุณครูจะแอบฟังแล้วก็ร้องได้ แล้วคุณครูจะรู้เลยว่าอ้อเจ้าคุณครูเนี้ยเวลาต่อให้คน โน้นคนเนี้ยจะไม่เหมือนกัน แล้วแต่เสียงและความสามารถของแต่ละคน คุณครูจะจำเทคนิคจากเจ้าคุณครูมาต่อให้พวกเรา ก็คือแต่ละคนบาง

ที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งครูเดียวกันบางทีมาร้องอาจจะไม่เหมือนกันในบางเพลง เพราะฉะนั้นในหนึ่งเพลงคุณครูจะร้องได้หลายแบบ

การเรียนเครื่องดนตรี คุณพ่อจบไปหัดขลุ่ย เป่าปี่ ซึ่งก็เหมือนกับบุคลิกของคุณครู ก็เลยเป็นลูกสาวที่แปลกกว่าพี่น้องคนอื่น ๆ ตรงนี้เมื่อก้าวเข้าสู่ชีวิตการทำงานคุณครูก็เลยเหมาะที่จะเป็นครูมากกว่า เพราะคุณครูสอนได้แทบทุกอย่าง”(สุดารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2551)

จากการศึกษาข้อมูลด้านการศึกษาด้านดนตรีของครูเลื่อน สุนทรวาทีน พอจะสรุปได้ว่า ครูเลื่อนได้ศึกษาได้ศึกษาด้านดนตรีและการขับร้องจากบิดา คือพระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) ครูมีความสามารถเล่นดนตรีได้หลายชิ้น ได้แก่ ซอด้วง ซออู้ ขลุ่ย จะเข้ และยังเป็นผู้หญิงที่สามารถเป่าปี่ได้ นับว่าครูเลื่อนเป็นผู้สืบทอดสายเลือดทางดนตรีจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) โดยตรง

ชีวิตการทำงาน

จากหนังสือ ครูเลื่อน เลื่อนลับกลับสู่ฟ้า หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ครูเลื่อน สุนทรวาทีน ได้กล่าวถึงชีวิตการทำงานของครูเลื่อน สุนทรวาทีน ไว้ดังนี้

เมื่อครูเลื่อนอายุราว 10 ปี เจ้าจอมมารดาโหมศ ชนิดของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ตั้งวงมโหรีส่วนตัวขึ้น เชิญพระยาเสนาะดุริยางค์ไปสอนและยังขาดนักดนตรีจึงเอาครูเลื่อนไปร่วมวงทำหน้าที่สีซออยู่ เป็นการเริ่มชีวิตนักดนตรีครั้งแรก

ต่อมาในปี พ.ศ.2467 ครูเลื่อนอายุ 15 ปี พระยาเสนาะดุริยางค์พาท่านไปถวายตัวเป็นนักร้องนักดนตรีวงมโหรีหลวงในราชสำนักพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการศึกษาเพิ่มเติมโดยฝึกฝนปฏิบัติไปด้วยในตัว ส่วนมากเป็นช่วงกลางคืน บางคืนก็ต้องนอนค้างในวัง ดังที่ครูเล่าว่า “กลางคืนเข้าวัง กลางวันเรียนหนังสือ” ชีวิตในวังทำให้ความรู้และประสบการณ์ด้านดนตรีท่านแตกฉานยิ่งขึ้น ในรัชกาลนี้ครูได้เดี่ยวขลุ่ยถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เหตุที่ครูเลื่อนไม่ได้เป็นคนร้องในวงหลวงมาแต่แรก เพราะสมัยนั้นนิยมคนร้องที่เสียงสูงแหลม ครูเลื่อนเสียงใสแจ่มวานแต่ไม่แหลม ประกอบกับคนขลุ่ยผู้หญิงหายากและครูเลื่อนเป่าได้ดีอยู่แล้ว จึงเหมาะกว่าการเป็นคนร้อง

ชีวิตการทำงานทั้งในฐานะศิลปินและครูของครูเลื่อนเริ่มขึ้นอย่างจริงจังตั้งแต่รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ในฐานะศิลปินเป็นพนักงานมโหรีข้าหลวง พนักงานมโหรีชุดนี้ได้เป็นครูผู้ใหญ่วงการดนตรีไทยสืบมาหลายท่าน เช่น คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง นางมหาเทพ กษัตริย์สมุห์ (บรรเลง ศิลปบรรเลง) ครูท้วม ประสิทธิ์กุล อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน ครูเลื่อนทำหน้าที่คนขลุ่ย เคยเดี่ยวขลุ่ยถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บางครั้งก็ทำหน้าที่ร้องหรือขับเสภา เคยขับเสภาร่วมกับพระยาเสนาะฯ บิดาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บางครั้งก็ได้บรรเลงร่วมวงโดยพระเจ้าอยู่หัวทรงชออุ สมเด็จพระบรมราชินีทรงชอด้วง ครูเลื่อนเป่าขลุ่ย ครูทำหน้าที่มโหรีหลวงด้วยดีตลอดมา จนได้รับพระราชทานเสมาทองคำ ร.พ. จากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

ต่อมาได้มีการเริ่มวงปี่พาทย์ของฝ่ายในขึ้น ครูเลื่อนได้รับหน้าที่คนปี่ โดยที่พระยาเสนาะดุริยางค์บิดาของท่านเป็นเอกทัตตะทางปี่ ครูเลื่อนจึงรู้เสียงรุ่นี้นี่ปี่คืออยู่แล้ว พอเริ่มหัดปี่ในก็ต่อเพลงเลยคือ เพลงเต่ากินผักบั้งสำหรับบรรเลงรับพระและเพลงกราวสำหรับบรรเลงส่งพระ ส่วนปี่ชวาหัดจนเป่าบรรเลงร่วมวงเครื่องสายปี่ชวาได้ เช่น เพลงโหมโรงครอบจักรวาลและเพลงอื่น ๆ อีกพอสมควร ผู้หญิงที่เป่าปี่ได้ดีทั้งปี่ในและปี่ชวาเห็นจะมีท่านคนเดียว ท่านเป็นคนปี่หญิงของวังหลวงเพียงคนเดียว เพราะต่อมาสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ไม่ทรงเห็นด้วยที่ผู้หญิงเล่นปี่พาทย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป่าปี่ ด้วยทรงเห็นว่า “ไม่งาม” วงปี่พาทย์หญิงจึงต้องล้มเลิกไป คงเหลือแต่วงมโหรี โดยครูเลื่อนทำหน้าที่หลักเป็นคนขลุ่ย

แต่ครูเลื่อนก็มีได้ทั้งการขับร้องอย่างเด็ดขาด ยังได้ร้องอยู่บ้าง แม้ในบางโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีทรงชอ ในคราวสมโภชข้างเผือก พระเสวตคชพรรณนิลกล อันเป็นการพระราชพิธีครั้งสำคัญ ครูเลื่อนก็ได้เป็นผู้ขับร้องเพลงข้างประสานงาซึ่งมีบทร้องขึ้นต้นว่า “อันสยามนิยมเสวตคช กุ่พระยศ...”

ในรัชกาลที่ 7 นี้ได้ฟื้นฟูการแสดงละครเรื่องเงาะป่า และละครดึกดำบรรพ์เรื่องสังข์ทอง สังข์ศิลป์ชัย คาวิ อีเหนา และเรื่องอื่น ๆ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ขึ้นมาอีก โดยมีพระยาเสนาะดุริยางค์เป็นผู้ควบคุมดนตรีและขับร้อง ครูเลื่อนก็ได้ร่วมร้องละครเหล่านี้ตลอดมา เรื่องเงาะป่านั้น พระยาเสนาะดุริยางค์บรรจุเพลงเอง ส่วนละครดึกดำบรรพ์แม้ท่านไม่ได้เป็นผู้บรรจุเพลง แต่ก็ได้ร่วมบรรเลงมาตั้งแต่แรกเริ่ม เมื่อเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์จัดให้มีการแสดงละครนี้ขึ้น แบบแผนที่ท่านฝึกสอนให้ศิษย์จึงเป็นแบบฉบับที่ถูกต้องมาตรฐานอย่างแท้จริง ละครเรื่องอื่นประเภทอื่นที่กรมมหรสพแสดง ครูเลื่อน สุนทรวาทิน ก็ได้ร่วมร้องตลอดมา

นอกจากนี้ครูเลื่อนยังได้หารำละครเพื่อเล่นละครศึกคำบรรพ์ ซึ่งตัวละครต้องร้องเอง รำเอง อีกด้วย ท่านได้หัดตัวพระกับคุณหญิงเทศ นักกานุกรักษ์ ปรมาจารย์ท่านหนึ่งในวงการโขนละครของไทย ส่วนอาจารย์เจริญใจน้องสาวของท่านหัดตัวนางกับหม่อมต่วน ปรมาจารย์ฝ่ายตัวนาง เมื่อหัดแล้วครูเลื่อนก็ได้ร่วมแสดงด้วย เช่น เป็นตัวหลวิชัย ในเรื่องควี ซึ่งต้องใช้ความสามารถด้านคีตศิลป์หลายด้าน ทั้งสวดสรภัญญะ อ่านมนต์ อ่านทำนองเสนาะ ขับร้อง เรื่องอื่นท่านก็เคยแสดงแต่ออกจะถนัดบทหลวิชัยมากที่สุด ด้วยเหตุที่ว่ารำละครเป็น เคยเล่นมามาก ครูเลื่อนจึงร้องละครได้วิเศษนัก ช่วยให้คนรำรำได้สะดวกงดงาม

ต่อมาสถานีวิทยุกระจายเสียงเกิดขึ้น ครูเลื่อนก็ได้เป็นนักร้องออกวิทยุรุ่นแรก ๆ ในฐานะนักร้องของวงดนตรีกรมสรรพ ในยุคนี้เองพระยาเสนาะดุริยางค์ได้พัฒนาการร้องและศิลปะการขับร้องของวงดนตรีให้เหมาะกับเสียงต่ำของท่าน โดยที่บิดาของท่านเป็นผู้มีรสนิยมอันประณีต ประกอบกับอัจฉริยภาพทั้งทางด้านดุริยางค์ศิลป์และคีตศิลป์สูงส่งยิ่ง ทางร้องและชั้นเชิงการร้องของครูเลื่อนจึงพัฒนาขึ้นถึงจุดสุดยอด จนกลายเป็นนักร้องชั้นนำมีชื่อเสียงโด่งดังยิ่งในยุคนั้นคนหนึ่ง เป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังทั่วไป และนักดนตรีไทยผู้มีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น ครูทิวประสิทธิ์ พาทย์โกสลด ชอบเพลง “ขอมทรงเครื่อง” ของครูเลื่อนยิ่งนัก อาจารย์มนตรี ตราโมท ก็ชื่นชมศิลปะการร้องของครูเลื่อนถึงกับมาต่อเพลง “โสมส่องแสง” ที่ท่านแต่งขึ้นให้ตัวเองที่บ้าน ขณะที่ครูเลื่อนยังอยู่ไฟ ท่านเป็นนักร้องหญิงคนแรกที่ร้องเพลงนี้ ส่วนนักร้องชายคือครูเชื้อ นักร้อง ครูเลื่อนร้องเพลงโสมส่องแสงตามที่ต่อมาจากอาจารย์มนตรี ตราโมท โดยไม่เปลี่ยนแปลง เพื่อรักษาแบบฉบับเดิม

การขับร้องเพลงไทยแต่เดิมนั้น ทั้งครูผู้สอนและนักร้องยึดเสียงสูงเป็นหลัก ทางร้องที่ครูคิดขึ้นก็เหมาะกับคนเสียงสูงเท่านั้น คนเสียงต่ำร้องได้ยาก แต่พระยาเสนาะดุริยางค์ได้จับลักษณะเด่นของเสียงกลางและต่ำซึ่งสามารถทำให้เสียงก้องกังวานมีพลัง ฟังคี่มค่าไพเราะได้ จึงได้ปรับปรุงทางร้องให้เหมาะกับคนเสียงกลางและเสียงต่ำด้วย และพัฒนาลีลาการร้อง มีการประคบคำ ประคบเสียงให้ลึกซึ่งนุ่มนวล สูงก็สูงอย่างเจิดจ้าไม่ไช่แหลมจนขาดหู ต่ำก็ต่ำอย่างมีพลังก้องกังวาน และใช้เสียงกลางเป็นส่วนประกอบสำคัญ ทำให้การร้องมีเขตเสียงกว้างขึ้น สามารถทำเมื่อดพรายได้มากขึ้น เปิดโอกาสให้คนร้องใช้ลักษณะเด่นในคุณภาพเสียงของตนสร้างความไพเราะอย่างเหมาะสม ไม่ฝืนตัวเอง ศิลปะการขับร้องเพลงไทยจึงพัฒนาก้าวหน้าไปมากที่สุดยิ่งกว่ายุคใด ๆ โดยมีบุตรทั้งสองของท่านเป็นตัวแทนของนักร้องเสียงสูงและเสียงต่ำ คือ อาจารย์เจริญใจร้องเสียงสูง ได้เจิดจ้า มีพลังแผ่ด้วยความอ่อนหวานคมคาย

ส่วนครูเลื่อนเสียงต่ำก้องกังวาน มีพลังแฝงด้วยความเข้มแข็งคมคาย เป็นสุดยอดของนักร้องเสียงต่ำ มีผู้กล่าวว่าอาจารย์เจริญใจเหมาะกับร้องวงมโหรี ส่วนครูเลื่อนเหมาะกับวงปี่พาทย์ไม่แข็งเพราะเสียงมีพลัง คึงก้องกังวานแต่ละเมียดละไมไพเราะล้ำตามฉบับของศิลปะการร้องสำนัก “เสนาะศรียางค์” อันเป็นสุดยอดของ “ทางร้อง” ในวงการดนตรีไทย

เมื่อ พ.ศ.2474 ครูเลื่อน สุนทรวาทิน ได้รับคัดเลือกเป็นนักร้องบันทึกแผ่นเสียงของราชบัณฑิตยสภา การบันทึกเสียงครั้งนี้เป็นงานใหญ่ของประเทศชาติเกิดขึ้นด้วย การริเริ่มของสมเด็จพระยาตำราธิราชอนุภาพ เนื่องจากต้องการจะรักษาเพลงสำคัญของชาติที่ขับร้องบรรเลงด้วยนักร้องนักดนตรีผู้มีฝีมือในยุคนั้น

ครูเลื่อนยังสอนขับร้องที่โรงเรียนสตรีโชติเวชและโรงเรียนเบญจมราชาลัยด้วย โดยสอนแห่งละวันต่อสัปดาห์

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 กรมมหรสพถูกยุบ ครูเลื่อนต้องพ้นจากหน้าที่ราชการออกมาเป็นศิลปินอิสระ สอนพิเศษที่สามัคยาจารย์สมาคม โรงเรียนสตรีโชติเวชและโรงเรียนเบญจมราชาลัย ต่อมาได้รับเชิญให้ไปสอนขับร้องบทดอกสร้อยตามหลักสูตรแก่กลุ่มครูเทศบาล ส่วนมากเป็นเพลงสองชั้น เช่น เพลงฝรั่งรำเท้า ลมพัดชายเขา พัดชา ลีลากระทุ่มนกกระจอกทอง มอญโยนดาบ เป็นต้น ได้สอนครูเทศบาลจนครบทุกรุ่นที่มาอบรมขับร้องเพลงไทย

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงแล้ว ครูเลื่อน สุนทรวาทิน ได้ร่วมงานละครกับพระองค์เจ้าเฉลิมเขตมงคลซึ่งมีคณะละครส่วนตัวพระองค์ บางครั้งก็เล่นปี่ฉวิกให้คนทั่วไปได้เข้าชมด้วย ละครที่เล่นมีทั้งละครใน ละครดึกดำบรรพ์ ละครพื้นทาง งานละครที่นี้ครูเลื่อนได้ใช้ความรู้ที่สั่งสมมาอย่างเต็มที่ ทั้งเล่นเอง ควบคุมดนตรีและการขับร้อง แนะนำรำคำกับการแสดง ตลอดจนการปรับปรุงบท บรรจุเพลง ต้องเป็นผู้มีความสามารถรอบด้านจึงจะทำงานเช่นนี้ได้ (ครูเลื่อน เลื่อนลับ กลับสู่ฟ้า, 2550: 17-21)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุदारนต์ ชาญเสขา ได้กล่าวถึงช่วงที่ครูเลื่อนทำงานอยู่กับพระองค์เจ้าเฉลิมเขตมงคล ตามที่ครูเล่าให้ฟังว่า

“คุณครูไปอยู่กับพระองค์เจ้าเฉลิมเขตมงคล คุณครูบอกคุณครูสอนละครหลายเรื่อง ที่เด่น ๆ ก็คืออิเหนา พระองค์ท่านชอบแสดงด้วยฉากจริงก็คือบรรยากาศในวัง ไม่ได้สร้างฉาก ไม่ได้สร้างเป็นโรงละคร เล่นกันกลางสนาม คุณครูเป็นคนทีคิดสร้างสรรค์ดี คิดว่าบ่อน้ำตรงนี้เหมาะที่จะเป็นฉาก แล้วแสง สี

เสียง จะทำอย่างไร คือเป็นคนหัวสมัยใหม่ ซึ่งเดี๋ยวนี้โรงละครภัทราวดีเขาก็ใช้แบบนี้ หรือโรงละครทั่วไปหลายแห่งก็นิยมจัดฉากธรรมชาติ ซึ่งก็สิบปีมาแล้วที่ครูก็คิดได้แล้ว พระองค์เจ้าเฉลิมเขตรท่านก็โปรด คุณครูสามารถคุมละคร แล้วก็สอนให้คนรำได้ คุณครูอาจจะไม่ได้เชี่ยวชาญมากเหมือนกับคนที่เรียนนาฏศิลป์ แต่ด้วยความที่เป็นคนครุพักลักจำทำให้ครูสามารถทำได้ มีความสามารถในการบริหารจัดการ คุมซ้อม สร้างละคร สร้างฉาก ทำให้ผลงานของครูถูกใจและเป็นที่ยกย่องของพระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมกคลมาก” (สุภารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2551)

เมื่อคณะละครของพระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมกคลล้มเลิกไปแล้ว ครูเลื่อนได้ไปสอนที่โรงเรียนเฉลิมศาสนศึกษาซึ่งมีชื่อเสียงในด้านการละครและการดนตรีและหลังจากนั้นครูเลื่อนได้ไปบรรจุเป็นครูที่จังหวัดสุโขทัย ดังคำบอกเล่าของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภารัตน์ ชาญเลขา ว่า

“หลังจากครูไปบรรจุเป็นครูที่สุโขทัย คุณครูก็ดังมาก สร้างชื่อเสียงให้โรงเรียนตลอด เวลาโรงเรียนมีงานคุณครูก็จัดละคร นำความรู้และประสบการณ์ที่มีไปใช้ คุณครูเป็นครูที่เก่งกาจ เพราะคุณครูทำได้หมดทุกอย่าง โรงเรียนเขาก็พอใจไม่ต้องจ้างครูหลายคน เพราะละครก็คุมได้ สอนรำเด็กก็สอนได้ ดนตรีก็คุมได้ ร้องก็สอนได้ ทำได้ทุกอย่าง คุณครูใช้ชีวิตเป็นครูที่สุโขทัย อย่างมีเกียรติครูใหญ่รัก ทำงานเก่ง” (สุภารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2551)

ครูเลื่อน สุนทรวาทีน เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์หลายด้านทั้งด้านดนตรี การขับร้อง การละคร การจัดการ จึงนำความรู้ที่มีไปปรับใช้ในการทำงาน ทำให้เป็นที่รักของผู้บังคับบัญชา จึงถือว่าครูประสบความสำเร็จในการประกอบวิชาชีพครู หลังจากเป็นครูอยู่ที่จังหวัดสุโขทัยก็ย้ายไปสอนที่โรงเรียนหริ่ววิทยานุกูล จังหวัดปราจีนบุรี จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ

ครูเลื่อนลูกกตัญญู

เมื่อครูเลื่อนเกษียณอายุราชการก็กลับมาอยู่ดูแลแม่ที่บ้านเดิม ในชอวัดประดิษฐารามโดยครูเลื่อนดูแลปรนนิบัติแม่จนท่านเสียชีวิต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภารัตน์ ชาญเลขา เล่าว่า

“ตอนที่คุณแม่เจ็บ คุณครูเป็นลูกสาวคนเดียวที่คุณแม่สนใจ เป็นคนที่ปรนนิบัติพิศุขดูแลยามเจ็บยามไข้ตลอดเลย เพราะตอนที่แม่ป่วยคุณครูบอกว่าเธอเหมือนฉันเลย ตอนที่แม่ป่วยฉันก็ดูแลคุณแม่ตัวเอง พี่น้องไม่ต้องมายุ่งเลย ฉันทำของฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว” (สุภารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2551)

กว่าจะยอมสอนที่บ้านสมเด็จพระ

หลังจากที่ครูเลื่อนเกษียณอายุราชการแล้วครูก็ไม่รับสอนที่สถาบันใดอีกเลย เมื่อวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จในสมัยนั้น ซึ่งปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ได้เชิญครูมาสอนแต่ครูก็ไม่ยอมรับปากจะมาสอน จากคำบอกเล่าของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภารัตน์ ชาญเลขา ว่า

“ครูป๊อบมาเป็นนักเรียนที่นี่ เรียนปริญญาตรี แต่ครูป๊อบเป็นเพื่อนกับพี่ เราจบจากประสานมิตรก็มาสอนที่นี่ ครูป๊อบเขาก็มาเรียนที่นี่ ตอนนั้นก็ยังร้องอยู่ ป๊อบเขาบอกว่าเนี่ยมีคุณอา เป็นลูกพระยาเสนาะ เขาก็แนะนำบอกอาจารย์ไปไหมละ ไปต่อเพลงกับเขาสิ ป๊อบเขาก็พาไป ตอนแรกเขาก็พูดเชิงปฏิเสธ บอกเนี่ยฉันไม่เคยรับใครหรอก แล้วเราก็เคยเห็นผู้หญิงคนนี้นี้มานานแล้ว นักเลงมากเลย เสียงดังลั่นชอย มือไขว้หลัง พอเห็นเราก็ตกใจเลย ว่าเอ้อครูนี่เองนะ เป็นนักเลงประจำชอยอยู่แล้ว ครูก็คุยสนุก ครูบอกเนี่ยฉันไม่เคยรับใครนะ ฉันเกรงใจป๊อบ เราก็จ้าไปกราบ ครูก็เลยรับ พอรับแล้วครูก็เชิญมาสอนที่บ้านสมเด็จ ครูไม่มา บอกฉันต่อให้เธอคนเดียว ตอนนั้นจะไปประกวดของมูลนิธิศรทอง เขาเปิดปีแรกเลย จึงด้วยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปี 25 นะ พี่จำได้ ครูบอกจะเอาเพลงอะไร บอกเอาเราเล่นน้ำ ครูก็เลยต่อให้ พอต่อให้แล้วจะเชิญครูไป ครูไม่ยอมเลยนะ ไม่ยอมจริง ๆ แกบอกว่าจะแก้หลังให้แล้ว พอต่อจบเราก็จ้าขอร้องให้เหมือนครูแล้วก็มาต่อให้ลูกศิษย์ วันใกล้วันประกวดก็พาลูกศิษย์ไปร้องให้ครูฟัง ครูบอก

ใช้ได้ ไม่ทิ้งทางที่ครูต่อให้ ครูก็พอใจ พอบอกใช้ได้ เราก็พาเด็กไปประกวด
ปรากฏว่าเด็กได้รางวัลที่ 1

อาจารย์เจริญใจเป็นกรรมการ อาจารย์ฟังแล้วอาจารย์ก็สะดุ้งแล้วเดินลง
มาถามว่าเธอไปต่อมาจากไหน นี่มันทางคุณพ่อนี้ พ่อเด็กได้รางวัลมา งานนั้นเรา
ได้รางวัลมาเยอะมาก ทั้งวง เคียว นักร้อง เราก็ไปเชิญครูมา มาถ่ายรูปกับพวกเรา
ที่นี่ชีวิตความเป็นครูของครูก็กลับมาอีก ภูมิใจเด็กได้รางวัล ลูกศิษย์ไปทำให้
หลานศิษย์ได้รางวัล ก็เลยยอมรับมาเป็นครูที่บ้านสมเด็จ ปีต่อมาก็เลยใส่ชื่อครู
เป็นอาจารย์พิเศษที่บ้านสมเด็จ ครูก็สอนที่นี่ตลอดเลย ครูรักแล้วก็ผูกพันกับที่นี่
มาก” (สุภารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2550)

ชีวิตการสอนที่บ้านสมเด็จ

เมื่อครูเลื่อนรับปากมาสอนที่บ้านสมเด็จครูก็มาสอนเป็นประจำ จนมีความผูกพัน ครูสอน
จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภารัตน์ ชาญเลขา เล่าว่า

“คุณครูเสียงดังมาก เพราะฉะนั้นลูกศิษย์ที่มาใหม่ ๆ คนที่ไม่รู้ใจจะกลัว
แต่จริง ๆ ใจดีมาก แล้วก็ไม่ค่อยดุด้วย แต่ว่าเสียงเท่านั้นแหละ เป็นพลังเหมือนมี
อำนาจ ใหม่ ๆ เด็กจะกลัว อยู่ ๆ ไปเด็กก็จะเป็นเอง แล้วก็ไม่ค่อยพิถีพิถัน เรื่อง
ระเบียบแล้วก็สัมมาคารวะไม่มีเลย เป็นกันเองมาก เด็กไม่เคยต้องกลานเข้า จะ
ไหว้ก็ไหว้ ไม่ไหว้ก็ไม่เคยต่อว่า ก่อนข้างที่จะสบาย ๆ เวลาต่อเพลงให้กับลูกศิษย์
ครูจะแทนตัวเองว่าฉัน แบบคนโบราณเลย แล้วเรียกลูกศิษย์เธออย่างงั้นเธออย่างงี้
ครูจะเป็นคนละเอียด ฟังเอื้อนฟังแป็บเดียวนะหูดีมากเลย บอกเอื้อนขาด เอื้อน
ข้ามเสียง ซึ่งบางทีเราเอื้อนข้ามยังงั้นนะ พอฟังอ้อมันไม่ละเอียด เอื้อนไม่ครบเสียง
ครูจะท้วงทันที แต่บางครั้งคุณครูก็จะยืดหยุ่น ครูก็จะมองว่าคนไหนเป็นยังไง ครู
จะมองว่านักร้องบางคน ร้องแบบแต่ร้องเป็น ครูก็จะเฉยไม่ค่อยเอาจริงเอาจังมาก
ก็จะปล่อย แล้วก็เหมือนผู้เฒ่าทั้งหลาย บางทีสอน 1 ชั่วโมง ครูจะคุยเรื่องเก่าแก่
ใน 1 ชั่วโมง บางทีเรียนแค่ 20 นาที นอกนั้นฟังเรื่องเก่า ๆ คุณครูจะไม่พิถีพิถัน
ในกระบวนการ แต่คุณครูเป็นคนรอบรู้ เวลาครูมาสอนครูจะแต่งตัวตามสบาย

ปะเป้งขาว ไม่จำเป็นต้องสวย นาน ๆ ถึงจะแต่งสวย” (สุภารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2550)

ครูไม่เคยเป็นภาระใคร

ครูเลื่อนเป็นคนที่มีสุขภาพแข็งแรง คล่องตัว ร่วมกิจกรรมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาอยู่เป็นประจำอย่างไม่เหน็ดเหนื่อย และไม่เคยเป็นภาระให้กับใคร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภารัตน์ ชาญเลขา เล่าว่า

“ชื่อใหม่เป็นครูคนเดียวที่ไม่เคยเป็นภาระให้ใคร นั่งมอเตอร์ไซค์มาเองตลอด เมื่อก่อนนี่เดินมา พวกอาจารย์ขับรถมารับแกไม่เอา บอกฉันรำคาญ เพราะวามารถอยู่แล้วทำให้ฉันรีบ พอรีบแล้วทำอะไรไม่ถูก เพราะฉะนั้นไม่ต้องมารอ ฉันเสร็จฉันไปเอง แกช่วยเหลือตัวเองตลอดแล้วแกก็คล่องแคล่ว มาอยู่กับบ้านสมเด็จนี่นะ เราจะต้องเดินทางไปเผยแพร่ผลงานตามต่างจังหวัดทุกปี ครูเลื่อนไม่เคยขาด แล้วก็ชอบ ใหม่ ๆ พวกเรากลัวมากเลยว่าครูจะมาสมบุกสมบันอย่างเราได้หรือ เพราะพวกเราไปไม่ได้สบาย ไปรถมหาลัย เบาะแข็งๆ พนักเอนนอนไม่ได้ แล้วเด็กก็แน่นเอี้ยดเลย แล้วคุณครูจะเป็นยังไง เราก็ถามครูว่าจะไปได้ไหม ครูบอกฉันบอกไปได้ก็ไปได้สิ ถ้าไม่ให้ไปโกรธนะ เราก็เลยเข้าไปก็ไป ที่ไหนก็ได้ไม่เป็นภาระเลย ลุยไหนลุยกัน ไปสุดเหนือสุดใต้ ไม่มีปริปากเลย แข็งแรงมาก เดินขึ้นเขาก็เดินด้วย ทำอะไรแกก็ทำด้วยหมด เราทิ้งแกเลยนะ คุณครูเป็นคนแข็งแรง ไม่โอคโอย ไม่อ่อนใครเลย” (สุภารัตน์ ชาญเลขา, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2551)

ความผูกพันของครูเลื่อนกับวงชาวเกาะ

วงดนตรีชาวเกาะเป็นวงดนตรีไทยวงหนึ่ง ที่มีความผูกพันกับครูเลื่อนในช่วงบั้นปลายชีวิต โดยมีคุณวินัย ขวัญยืน เป็นริ้วแรงสำคัญในการช่วยดูแลครูเปรียบเสมือนเป็นลูกหลาน ศ.ค.ท. โสภ ทัดสวน เล่าว่า

“คุณวินัยซึ่งเป็นหัวหน้าวงชาวเกาะ ชอบสีซอู้ และร้องเพลงไทย คุณวินัยไปเจอพี่คนหนึ่งชื่อพี่เดียร์ เป็นลูกศิษย์ครูเลื่อน เรียนจบจากบ้านสมเด็จ แก่ก็แนะนำว่ามีครูที่เก่ง แต่แก่แก่มากเกินไปนะ พี่เดียร์ก็พาพี่วินัยไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์ครูเลื่อน ครูเลื่อนก็รับเป็นศิษย์ คุณวินัยก็จะเรียกครูเลื่อนว่า แม่เลื่อน ตอนหลังคุณวินัยก็ซื้อขันไปยกครู เป็นขันเงินใบละประมาณ 5-6 พัน แม่เลื่อนก็รับขัน แม่เลื่อนก็มองขันบอกว่าขันใบนี้สวยจังเลย เหมือนของจริงเลย ตอนหลังคุณวินัยบอกแม่เลื่อนว่าของจริง แม่เลื่อนก็ตกใจ ต่อมาช่วงหลังจากที่ลูกแม่เลื่อนตาย คุณวินัยก็จะขับรถไปรับแม่เลื่อนมาที่บ้านบ้าง เทียวรับเที่ยวส่ง ดูแลอย่างดีตลอด แม้กระทั่งพาไปรักษาพยาบาล แล้วก็มีผู้หญิงอีกหนึ่งคน ชื่อพี่ไพรินทร์ ช่วยกันดูแล ซึ่งตอนหลังแม่เลื่อนได้มอบของที่รับพระราชทานจากเจ้านายชั้นสูงให้กับคุณวินัยกับพี่ไพรินทร์

แม่เลื่อนจะมาสอนดนตรีที่บ้านคุณวินัย ที่ห้องชั้น 3 ก็จะมีเด็ก ๆ พวกเราสมาชิกวงชาวเกาะมาซ้อมกัน บางเพลงแม่เลื่อนก็บอกทางเครื่องให้ บางเพลงแม่เลื่อนก็ฟังให้ซ้อมกันไป การสอนร้องแม่เลื่อนก็สอนแบบปากต่อปาก คนที่เรียนร้องก็มีคุณวินัย เมฆ พี่วัลลภ พี่ไพรินทร์ อาจารย์กับ พี่ที่เรียนบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะเล่นดนตรี

แม่เลื่อนมาสอนที่วงชาวเกาะ แม่เลื่อนไม่ได้ไปสอนแต่ดนตรีหรือร้องอย่างเดียว แม่เลื่อนสอนบอกสูตรทำอาหาร แม่เลื่อนมีความสามารถเรื่องทำอาหาร เรื่องเกาะสลักด้วย” (โชค ทัดสวน, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2550)

ชีวิตครอบครัว

ครูเลื่อนสมรสกับ นายมิ่ง ผลาสินธุ์ มีบุตรชาย 5 คน คือ

1. นายสุภชัย ผลาสินธุ์
2. นายมาลา ผลาสินธุ์
3. นายไมตรี ผลาสินธุ์
4. นายมนตรี ผลาสินธุ์
5. นายวันชัย ผลาสินธุ์

บุตรชายทั้ง 5 คนของครูเลื่อน ไม่มีใครเป็นผู้สืบทอดทางดนตรีจากครูเลย

ช่วงบั้นปลายชีวิต

หลังจากเกษียณอายุราชการแล้วครูเลื่อนกลับมาอยู่ที่บ้านในซอยวัดประดิษฐาราม โดยมีบุตรชายดูแล แต่เมื่อบุตรชายเสียชีวิตครูก็เหงาและเศร้า ดังคำบอกเล่าของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภารัตน์ ชาญเลขา ว่า

“ครูอยู่บ้านนี้ตลอด มีลูกคอยดูแล ฟีนิด ฟีน้อยคอยดูแล ตอนหลังเขาตาย พอลูกตายคุณครูก็เศร้า คุณครูทูลเห็นได้ชัด ช่วงหลังพียงมาก แต่ก็ส่งลูกศิษย์ไปดูแลครู และช่วงหลังมีคุณวินัยเขาเข้ามา มารับช่วง แล้วเขามีเงินมีทองเยอะ เขาก็รับครูไปทานข้าว รู้สึกครูมีความสุขมาก แล้วครูก็เล่าให้ฟัง เราก็ดีใจ เพราะมีคนมาดูแลครู ไม่งั้นเราก็เป็นห่วง ระยะเวลาหลังครูเจ็บป่วย วันที่ลูกชายครูตาย เราก็มานั่งคุยกัน หลานของครู ลูกของป้าเดียว เป็นหลานสาวสองคน เราก็อายุกันว่าเป็นห่วง ช่วงนี้ครูไม่สบายบ่อย พี่สองคนเขาก็เลยรับครูไปดูแล ลูกศิษย์ก็เวียนกันไปเยี่ยมครูไปอยู่ได้ไม่นานก็ล้ม เข้าออกโรงพยาบาลบ่อย จนกระทั่งเสียชีวิต”

ครูเลื่อน สุนทรวาทีน ถึงแก่กรรมอย่างสงบ เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2550 สิริรวมอายุได้ 97 ปี 9 เดือน

ผลงานของครูเลื่อน สุนทรวาทีน

จากหนังสือครูเลื่อน เลื่อนลับกลับสู่ฟ้า หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ครูเลื่อน สุนทรวาทีน ได้รวบรวมผลงานของครูเลื่อน สุนทรวาทีน ไว้มากมาย ดังนี้

ได้รับเชิญเป็นวิทยากรให้ความรู้และข้อมูลปีพาทย์ศึกคำบรรพ์ แก่คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ขับร้องร่วมวงกับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในปี พ.ศ. 2530

บรรเลงร่วมวงกับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และครูดนตรีไทย อาวุโสในงาน “ดนตรีไทยพรรณนา” ที่โรงละครแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2531

เดี่ยวชลุ่ย “เชิดนอก” บันทึกเสียงให้คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ขณะนั้นครูเลื่อนอายุ 83 ปี ในปี พ.ศ. 2535

ขับร้องเพลงปี่พาทย์มอญบันทึกเสียงให้หอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
อดุลยเดช หอสมุดแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2539

ได้รับเชิญวิทยากรบรรยายเรื่องเพลงในพระราชนิพนธ์ “เงาะป่า” ที่คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2539

ริเริ่มโครงการบันทึกเพลงในพระราชนิพนธ์ “เงาะป่า” ตลอดทั้งเรื่องของสถาบันไทยคดี
ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และร่วมขับร้องบางเพลง ใน พ.ศ. 2540

ร่วมคณะทำงานโครงการ “เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : พระ
อัจฉริยภาพด้านภาษาและวรรณกรรมจากเรื่อง “เงาะป่า” ซึ่งกรมศิลปากรจัดร่วมกับสถาบันไทยคดี
ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใน พ.ศ. 2540

ร่วมโครงการศึกษาเพลงดับมอญกละ (มอญกละ) ของสถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และขับร้องบันทึกเสียง ใน พ.ศ. 2541

ร่วมโครงการบันทึกเสียง “เสภาเสนาะคำหวาน” และ “สังคีตศิลป์เสนาะดุริยางค์” กับ
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และบริษัท ซี พี เซเวนอีเลฟเวน จำกัด (มหาชน) ครู
ร้องดับตันเพลงถึงสามชั้น บันทึกเสียงและเป็นผู้ปรับวงดนตรีที่บรรเลงด้วย ครูร้องดีมาก แม้จะสูง
วัยถึง 90 ปีแล้วก็ตาม ใน พ.ศ. 2542

นางปีพาทย์ “ศิษย์ครูเลื่อน” ร่วมสาธิตปี่พาทย์ประชันวง ตามโครงการเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาส มหามงคลพระชนมพรรษา 6 รอบ ซึ่งสถาบัน
ไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และบริษัท ซี พี
เซเวนอีเลฟเวน จำกัด ร่วมกันจัด ใน พ.ศ. 2547

เป็นประธานเปิดงาน “ร้อยเส้นเสียง เลี้ยงสายใจ เทิดไท้ 72 พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ และร่วมขับร้องในวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2547

สอนและควบคุมการฝึกซ้อมวงดนตรีไทย “ชาวเกาะ” ร่วมและขับร้องและบรรเลงตลอดมา
ใน พ.ศ. 2547 - 2549

ขับร้องเพลง “ปลาทอง 3 ชั้น” ในงานสมโภชวันประสูติ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้า
ทีปังกรรัศมีโชติ ณ สวนเบญจสิริ เมื่อวันที่ 24 - 25 มิถุนายน 2548

เป็นวิทยากรร่วมบรรยายในงาน “สัปดาห์ร้อยปีเงาะป่า” ของหอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ใน พ.ศ. 2548 - 2549 (ครูเลื่อน เลื่อนลับกลับสู่ฟ้า, 2550: 13-25)

ร่วมบรรเลงดนตรีในงานวิศิษฏศิลป์ปิ่นสยาม ในโอกาสการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์
โดยครูดนตรีอาวุโส เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใน พ.ศ.
2549

เกียรติคุณที่ได้รับ

ได้รับพระราชทานเสมา ร.พ. จากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ใน พ.ศ. 2468

ได้รับพระราชทานปริญญาครุศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขามัธยมศึกษา จากสถาบัน
ราชภัฏบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา ใน พ.ศ. 2537

ได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม (สาขาศิลปะการแสดง) จาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ใน พ.ศ. 2540

ได้รับพระราชทานเข็มที่ระลึก “วิศิษฏศิลป์” เนื่องในงานวิศิษฏศิลป์ปิ่นสยาม ในโอกาส
แสดงดนตรีนาฏศิลป์ โดยครูดนตรีอาวุโส เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม
ราชกุมารี ใน พ.ศ. 2549

3.2 ประวัติชีวิตครูสุตจิตต์ คุริยประณีต

ครูสุตจิตต์ คุริยประณีต เกิดวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2471 ที่บ้านคุริยประณีต ปัจจุบันคือ บ้านเลขที่ 83 ถนนลำพูน ซอยข้างวัดสังเวชวิศยาราม แขวงบางลำพูบน เขตพระนคร กรุงเทพฯ เป็นบุตรสาวของครูสุขและแม่แถม คุริยประณีต แห่งสำนักดนตรีบ้านบางลำพู ครูสุตจิตต์ เล่าว่า

“คุณพ่อชื่อพ่อสุข คุริยประณีต เป็นคนอยุธยา แต่เดิมพ่อเป็นคนระนาดละครดึกดำบรรพ์ ที่วังบ้านหม้อของเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ต่อมารับราชการอยู่กับรัชกาลที่ 6 แล้วก็ได้รับพระราชทานนามสกุลแต่เดิมคือ คุริยประณีต แต่เพี้ยนมาเป็น คุริยประณีต ก็ใช้คุริยประณีตเรื่อยมา พ่อทำงานที่พระที่นั่งอัมพรเวลาในหลวงรัชกาลที่ 6 ท่านซ้อมละคร คุณพ่อจะเป็นคนตีระนาด

คุณแม่ชื่อแม่แถม คุริยประณีต เป็นคนนครสวรรค์ อยู่วังเจ้าเจ๊ก แม่เป็นละครตั้งแต่เล็ก ๆ อยู่ในวังเจ้าเจ๊ก เล่นละครมาตลอด ท่านถึงได้ร้องเพลงได้ ท่านถึงได้มาสอนลูกใจ ตับพระวัย ตับอะไรต่ออะไรที่ในวังเขาเล่นกัน ท่านก็เอามาสอนสมัยพวกเรายังเด็ก ๆ” (สุตจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2550)

บิดาของครูสุตจิตต์มีความสามารถทางด้านดนตรีไทย ส่วนมารดามีความสามารถทางละคร จึงสามารถร้องเพลงได้ด้วย

ครูสุตจิตต์ มีพี่น้องรวม 12 คน ทุกคนสืบทอดสายเลือดทางดนตรีไทยจากบิดามารดา มีความสามารถทางด้านดนตรีและการขับร้องเพลงไทยที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น ดังคำบอกเล่าของครูสุตจิตต์ ว่า

“แม่มีพี่น้องทั้งหมด 12 คน คือ ชูบ โชติ ชื่น ชัน เชื่อม แหม่มช้อย ชม ตึกตา ทศนิย์ แม่ แล้วสุดท้ายก็ ไก่ สืบสุด ตายตั้งแต่ยังเด็กคนหนึ่งชื่อตึกตาเป็นพี่ของทศนิย์ แม่ของตึก เป็นโรคท้องร่วงตาย ที่เหลือเป็นคนดีทั้งหมดเลย จนกระทั่งไก่ สืบสุด คนสุดท้ายเนียทำชื่อเสียงให้บ้านมากเลย เขาเรียกกันไอ้ไก่ ไอ้ไก่ไปที่ไหนลือกันเชียว ตีระนาดอย่าบอกใครเลย คนอื่นไม่มีเกิดเลย ถ้าครูไก่

มาหนีหมดทุกจังหวัดเลย อ่างทอง ลพบุรี สี่กุก บ้านแพน ลือกระฉ่อนเลยก็แล้ว
กัน นั่นนะ! ไปสร้างชื่อคุริยประณีตไว้มาก แล้วก็ครูชั้นก็คนระนาดเอกดีไหวแต่
สู้น้องไม่ได้นะ แต่เขาไหวอย่างหวานเพราะมาก เขาดีออกอากาศคลื่นสั้น กรม
โฆษณา มาเล่าเซี่ยฟิง มันส่งหมวกสามารถมาให้เลย ลูกพ่อเก่งทุกคน นักร้องก็มี
ชื่อเสียงกันหมดเลย นายโชติก็ร้องเป็น นางสุคา นางแซมซ้อย นางชม และตัวแม่
อีก แล้วก็มีคุณภาพทั้งนั้นนะ บ้านเราก็ดังกันใหญ่” (สุดจิตต์ คุริยประณีต,
สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2550)

ที่บ้านทำเครื่องดนตรีขาย

เมื่อครูสุขและแม่แถมมีลูกหลายคน เงินเดือนราชการก็น้อยไม่พอเลี้ยงลูก ครูสุขจึงออกจาก
ราชการมาทำเครื่องดนตรีไทยขาย เป็นบ้านที่มีฝีมือในการทำเครื่องดนตรีจนมีชื่อเสียง มีนักดนตรี
จากต่างจังหวัดมาซื้อเครื่องที่บ้านมากมาย ครูสุดจิตต์เล่าว่า

“ตอนนั้นพ่อลาออกจากราชการ อยู่กับรัชกาลที่ 6 เพราะการเงินเดือนน้อย
ลูก 10 คน ได้เงินเดือนเพียง 20 บาท ออกมาก็ทำเครื่องขาย พอได้คนจีน 2 คน
คือ แจ็กฝ่น กับ แจ็กสะ ฝีมือสวยงามมาก ฝีมือการสร้างรางคิดมาถึงทุกวันนี้ พ่อก็
เอาเขามาอยู่ที่นี้ด้วย เลี้ยงเขาเลย พวกต่างจังหวัดทุกจังหวัดเลยต้องมาซื้อที่นี้หมด
แล้วบ้านเป็นบ้านไทย มีนอกชาน ฆานอนนอกชานรอเครื่องนายสุขกันเต็มเลย ลูก
ซึ้ง บ้านเราไม่ได้ดี แต่มีบ้านแม่พูนอยู่หลังบ้านเป็นญาติๆ กัน แล้วก็มีลูกเขย แม่
ชื่อจำผูก เขียววิจิตร ดีซึ้งที่หนึ่งในประเทศไทย มีอยู่ 2 บ้านที่ดีซึ้ง พ่อก็ขาย
เครื่องดนตรีเรื่อยๆ เลี้ยงลูกด้วยการขายเครื่องดนตรี ซึ้งใหญ่ ซึ้งเล็ก ระนาด
เอก ระนาดทุ้ม ตะโพน กลองทัด เพราะแจ็ก 2 คนนี้มาช่วยให้บ้านเราตั้งหลักได้
พ่อซื้อบ้านนี้ด้วยเงิน 80 บาท ซื้อที่ 80 แล้วก็ไปยกแพริมแม่น้ำมาอีก 80 บาท รวม
แล้วบ้านหลังนี้ ที่อยู่มา 100 กว่าปี ซื้อด้วยเงินแค่ 160 บาท (สุดจิตต์ คุริยประณีต,
สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2550)

กำเนิดสำนักดนตรีบ้านบางลำพู

เนื่องจากบ้านดุริยประณีตขายเครื่องดนตรี ก็จะมีนักดนตรีต่างจังหวัดมาซื้อเครื่องที่บ้าน เมื่อมาซื้อเครื่องเห็นฝีมือหลายมือของลูกพ่อสุขแม่แถมจึงส่งลูกหลานมาเรียนดนตรีที่บ้านดุริยประณีต จนกลายเป็นสำนักดนตรีบ้านบางลำพู ครูสุตจิตต์เล่าว่า

“สมัยนั้นลูกศิษย์ลูกหามาเต็มเลย พอเขาซื้อเครื่องไปแล้วเขาจะส่ง ลูกหลานตักกลับมาเพื่อมาเรียน วงหนึ่ง 7-8 คน มาเรียนดนตรีกับพี่ นายโชติ นาย ชื่น นายชั้น เก่งหมดแล้ว อยู่กรมศิลป์แล้ว มีชื่อเสียงทุกคน ตอนเย็นกินข้าวกัน พ่อต้องหุงข้าวกระทะ ถอดเสื่อด้วยตัวกลม แม่เห็นภาพเลย แล้วก็ไม่เคยเอาตั้งค์ เหมือนสมัยนี้ เรียนฟรี แต่กับข้าวก็ได้ปลาแห้ง ต่างจังหวัดเวลามาเขาก็จะเอามา ใส่กระสอบ กินแต่แกงผักบุ้งกับปลาเค็ม เดี่ยวนี้แก ๆ กันแล้วยังเล่ากันกินแต่แกง ผักบุ้ง” (สุตจิตต์ ดุริยประณีต, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2550)

เติบโตมาท่ามกลางเสียงดนตรี

ครูสุตจิตต์ เกิดและเติบโตมาท่ามกลางเสียงดนตรีและบรรยากาศการเรียนดนตรี มี ครูบาอาจารย์มาประสิทธิ์ประสาทสอนดนตรีที่บ้าน ที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักก็คือพระยาเสนาะ คุริยางค์ (แหม่ม สุนทรวาทีน) ครูสุตจิตต์เล่าว่า

“ตอนแม่เล็ก ๆ เห็นพระยาเสนาะมาตั้งแต่ซั๊ก 7-8 ขวบได้ 2 โมงเช้าเป็ง ตรงเวลาด้วย อย่างกะนาฬิกา ขึ้นมาแล้วนุ่งผ้าพื้นเขียว ใส่เสื่อราชปะแตน รองเท้า ก็ไม่ใส่ เหน็บปี่มาเลาหนึ่งนั่งตรงเนี่ย ตรงเสาด้านนี้ คือเสาที่พระยาเสนาะนั่ง แม่ แลมก็เตรียมสำหรับให้กินข้าวก่อน พอกินเสร็จแล้วถึงจะเรียกเอา โชติ ชื่น ช้น ช้น นี้คนมืองใหญ่ พระยาเสนาะต่อ พี่โชติเป่าปี่ พี่ชั้นตีระนาด เป็นที่รู้จักในวงการ ดนตรี โชติ ชื่น ช้น เนี่ยแหละตัวเด่น ที่เราสนใจมากที่สุดก็คือเวลาที่ขึ้นเรียน ต่อ เดียวทีละนิดเดียว เคี้ยวมากเลย ทำไม่ได้อย่างใจท่านนะ ไม้ระนาดไม้แข็งนะ โจอ ห้วยปือก เห็นพี่ชั้นเจ็บน้ำตาไหล แม่เห็นก็กลัวมาก

สอนร้องทำนองก็มาสอน พี่โชติ พี่เชื้อม แซ่มซ้อย เนี่ยเขาจะเรียนกัน แล้ว อาจารย์เจริญใจ พี่เลียบ พี่เลื่อน เหมือนพี่น้องกันเลย เนี่ยแหละมาอยู่ที่นั่นนอนห้องที่แม่นอนเนี่ย นอนเรียงคิวกัน พอพระยาเสนาะมาก็เรียนพร้อมกันหมดเลย ตอน 8 โมงเช้า เรียนดนตรีก่อน พอเย็นแคร่ร่มลมคดถึงจะเรียนร้อง ทำนองอยู่กับเรา ทั้งวันไม่เคยได้สตางค์จากบ้านศุริยประณีตซักบาทเดียว สอนลูกเขาจนมีชื่อเสียง บ้านเราถึงได้ยกย่องพระยาเสนาะ ท่านไม่เคยคิดเงินเลย เพราะรู้ว่าบ้านเราจน” (สุคจิตต์ ศุริยประณีต, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2550)

เนื่องจากครูสุคจิตต์เติบโตมาท่ามกลางบรรยากาศการเรียนการสอนดนตรีไทย ครูจึงได้ยินได้ฟังสั่งสมประสบการณ์มาตั้งแต่ยังเด็ก เมื่อโตขึ้นครูจึงเป็นนักดนตรีและนักร้องที่มีชื่อเสียงในวงการดนตรีไทย

การศึกษาวิชาสามัญ

ครูสุคจิตต์เรียนหนังสือที่โรงเรียนแนววิทยา จนจบชั้น ป.4 แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนนาฏศิลป์ในแผนกดนตรีสากล เรียนไวโอลินกับครูโจลก และเรียนเปียโนกับครูมณฑิธร แต่เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ทำให้ต้องหลบหนีสงครามไปอยู่ที่บ้านกบเจา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครูสุคจิตต์เล่าว่า

“เรียนจบ ป.4 โรงเรียนแนววิทยาอยู่ข้างบ้าน โรงเรียนอยู่ตรงเนี้ยใกล้บ้าน เดินไป แม่เราไม่มีดั่งค์ ไม่มีค่ารถไปด้วย พอจบแม่ไม่ต้องไปสมัครสอบนะ เขามาเชิญ มาเชิญลูกแม่แถมไปเรียน อาจารย์โจลกมาเองเลย ตอนแรกก็ฮึดไปเรียนทำไม้ดนตรีไทยเราเป็นแล้ว เขาบอกไม่ต้องไปเรียนดนตรีไทย แม่แถมเอาลูกแม่แถม 2 คน คือ ทศนีย์ แม่ตึกนะ กับตัวแม่ไปเรียน ไปเรียนไวโอลิน เปียโน แม่เรียนแบบนี้ละ แม่ไม่ได้เรียนดนตรีไทย เพราะเราเป็นอยู่แล้ว อาจารย์โจลกสอน แล้วก็อาจารย์มณฑิธรที่เก่งมากในสมัยนั้น แล้วพอเรียนไปลูกระเบิดมันลง ญี่ปุ่นมันมาทิ้ง เกิดสงคราม อยู่ไม่ไหวแล้วมันลงหน้าโบสถ์เลย ต้องหนีเลย หนี

ไปอยู่โน้นเลย กบเจา อยุธา” (สุคจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2550)

การศึกษาทางด้านดนตรี

ครูสุคจิตต์ได้เริ่มเรียนดนตรีและขับร้องจากบิดาและมารดาตั้งแต่ยังเด็ก และยังได้ศึกษาทางด้านดนตรีจากพี่ ๆ เนื่องจากพี่ของครูมีความเป็นเลิศทั้งด้านดนตรีและด้านการขับร้อง อีกทั้งยังได้รับการประสิทธิ์ประสาทวิชาจากครูบาอาจารย์ที่มาแวะเวียนอยู่ที่บ้านบางลำพูเป็นประจำ ครูสุคจิตต์เล่าว่า

“แม่จิตต์จับมือตีฆ้องตั้งแต่อายุ 8 ขวบ โดยพ่อสุขเป็นคนจับมือให้เป็นเครื่องก่อน แล้วอายุ 10 ขวบถึงได้มาต่อร้อง หัดร้องกับแม่แถมซึ่งเป็นชาววัง เป็นละคร ร้องเพลงละครก่อน ไม่ได้ร้องเพลงเถาณะ ไม่รู้จัก สอนให้ร้องพระวัยแตกทับ ร้องเพลงละครก่อนมันถึงง่าย เราก็ค่อย ๆ แดกจนมาจนถึงเพลงเถา เราถึงได้มาต่อกับครูเข้มซ้อย ครูสุคา ครูเหนียว ต่อกับพวกพี่โดยเราไม่ต้องไปเรียนกับใครเพราะที่เราเก่ง เพลงยาก ๆ ก็ไปต่อกับพระยาภูมิเสวิน ท่านสอนได้ เครื่องแม่ไม่เก่งมาก แต่ก็ได้ทุกชิ้น เพราะที่บ้านครูบาอาจารย์มาสอนเป็นประจำ ตอนหลังพอพระยาเสนาะมา ครูบาอาจารย์ก็มาที่นี้กันหมดเลย ทำกับข้าวกับปลากินกัน ก็มาถ่ายทอดวิชาให้บ้านคุริยประณีตหมด แล้วบ้านเราจะไม่เก่งยังงี้ล่ะลูก ทั้งหลวงไพเราะ พระยาภูมิเสวิน ใคร ๆ มาให้บ้านนี้หมด ให้วิชาความรู้ไว้เยอะแยะ พวกเราไม่ได้เก่งกันเองหรอก หลวงประดิษฐ์ท่านยังมาเลย มาต่อเดี่ยวให้ไก่” (สุคจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2550)

ชอบดูละครร้อง

ครูสุคจิตต์ชอบดูละครร้องมาตั้งแต่เด็ก ๆ ทำให้ได้ผ่านหูผ่านตาเป็นสิ่งที่คุ้นเคย พอโตขึ้นได้ไปเรียนเพิ่มเติมจึงมีความสามารถในการขับร้องเพลงละครร้อง ซึ่งมีน้อยคนที่เป็นผู้สืบทอดเพลงละครร้องไว้ ครูเล่าว่า

“เมื่อก่อนละครร้องแม่บุญนาคน แม่เขื่อนใหญ่ มาเล่นตรงเนี้ยตรง ปี่ม่น้ำมันปากชอยเนี้ยลูก แล้วเขาก็มีอ้อมจรรยาให้คนดู ปิควิก พ่อไปตีทุกคน คนดู แต่ละคร่อมันไม่มีอะไรดูใจลูก คนในชอยเนี้ยไปดูหมด คนรำคนรวยไปดูหมด มีเก็บตัว เจาะสังกะสีไว้เป็นรูสำหรับหน้าลอคไปเก็บเงินค่าดู นั่นนะแม่ดูตั้งแต่ ตอนนั้น ไม่ได้ดูข้างหน้าหอรอก ความชนของเรากระโดดน้ำทำน้ำโรงเรียนวัด สังเวช ผ่าทุ่งผืนหนึ่งชูไว้ ข้ามฟากไป ดูทุกคืน จนจำเพลงได้ ประมาณ 8-9 ขวบ ตอนหลังมาเรียนกับแม่หม้อย แล้วก็เขื่อนใหญ่ สีโกวิน ได้เพลงเยอะมาก เรียกไป สอนเลย ไปบ้านบ่อย ท่านก็ต่อให้หมด” (สุจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2550)

ชีวิตการทำงาน

ครูสุจิตต์ ได้เข้าร่วมการประกวดขับร้องเพลงไทยทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งจัดขึ้นโดยกรมโฆษณา ในปี พ.ศ.2492 ครูสุจิตต์ได้รับรางวัลที่ 3 สร้างชื่อเสียงให้กับครูเป็นอย่างมาก ทำให้ได้รับเชิญไปสอนตามที่ต่าง ๆ ครูเล่าว่า

“กรมโฆษณาจัดประกวดร้องเพลงไทย พี่เจริญใจได้ที่ 1 ทศนีย์ได้ที่ 2 ครูสุจิตต์ได้ที่ 3 ได้ด้วยรางวัล ร้องหลายเพลงเลย รอบแรกร้องลมพัดชายเขา พระยาภูมิเนียดิวน่าดู มาสี่สามสายตลอดทุกวันเลย รอบสองเพลงทยอยใน พอรอบสุดท้ายเพลงบุหลันเถา ก็ได้ที่ 3 หนังสือพิมพ์มันลงสองสาวคุริยประณีตชนะสองสาม ตอนนั้นเลยดังน่าดู” (สุจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2550)

จากการร่วมประกวดขับร้องเพลงไทยครั้งนี้ ทำให้ครูมีชื่อเสียง ได้รับเชิญไปสอนที่โรงเรียนทวีธาภิเศก ในปี พ.ศ.2493 โดยรับราชการสอนวิชาขับร้องเพลงไทยและทำหน้าที่ธุรการควบคู่ไปด้วย ครูเล่าว่า

“เริ่มสอนที่โรงเรียนทวีธาภิเศก สอนร้องแล้วก็เป็นที่ธุรการด้วย ครูสมัยก่อนเขาไม่ได้สอนร้องอย่างเดียวหรอก ไม่สบายเหมือนครูสมัยนี้ ต้องเก็บ

เงินนักเรียนทั้งโรงเรียน ออกใบเสร็จ เขียนใบสุทธิด้วย แม่ถึงกับตีแ่นะ หาวาหนี
ไปเที่ยว พอเสร็จจากงานสอนต้องทำงานธุรการอีก กลัวจนเลย 6 โมง หุมนั่งถึง
บ้าน เนี่ยะชีวิตครูนะลูก” (สุจิตต์ คุริยประณีต, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2550)

ในช่วงที่สอนอยู่ที่วิชาภิเชกก็ได้รับเชิญเป็นวิทยากรในการอบรมทั่วประเทศที่ครูสภา โดยมีพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) สอนเครื่องสาย หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปะบรรเลง) สอนปี่พาทย์ และครูสุจิตต์ คุริยประณีต สอนขับร้อง

เมื่อพี่สาวของครูสุจิตต์ คือ ครูทัศนีย์ ซึ่งเป็นนักร้องเพลงไทยประจำวงดนตรีไทยกรมโฆษณาการเสียชีวิต ท่านอธิบดี ม.ล.ขาบ กุญชรฯ จึงได้ชักชวนให้ครูสุจิตต์ย้ายเข้ามาร่วมงานที่วงดนตรีไทยกรมโฆษณาการหรือวงกรมประชาสัมพันธ์ในกาลต่อมา โดยได้เรียนขับร้องเพิ่มเติมจาก ครูคงศักดิ์ คำศิริ หัวหน้างานดนตรีไทย ได้ร่วมงานกับบรรดานักดนตรีที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย อาทิ ครูระดี วิเศษสุรการ (จะเข้) ครูฉลุย จิยจันทร์ (ซอด้วง) ครูจำเนียร ศรีไทยพันธ์ (ขลุ่ย-ปี่-ขับร้อง) ครูเขมา ชัยโสทธิ (ซอด้วง) ครูประสงค์ พิณพาทย์ (ระนาดเอก) ครูเมธา (บุญสม) หมุ่มเย็น (ระนาดเอก) ครูหลง มีป้อม (ระนาดทุ้ม) ครูศิริ นักดนตรี (รอบวง)

ตัวครูสุจิตต์เองนั้น ได้เป็นกำลังสำคัญในการสร้างชื่อเสียงให้แก่วงดนตรีไทยของหน่วยงานนี้มาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการร่วมงานทางวิทยุกระจายเสียง งานแสดงต่อสาธารณชน งานบันทึกเสียง การจัดรายการเพลงไทยทางวิทยุแนะนำการขับร้องเพลงไทย งานบริหารและการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ แม้กระทั่งเลขวัยเกษียณอายุ ก็ยังคงมีความผูกพันกับทางกรมประชาสัมพันธ์อย่างแนบแน่น ได้รับการยกย่องให้เป็นข้าราชการดีเด่นของกรมประชาสัมพันธ์ และได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุด คือ ตริตราภรณ์มงกุฎไทย ตำแหน่งสุดท้ายก่อนที่จะเกษียณอายุเมื่อ พ.ศ.2531 คือ หัวหน้างานบันทึกดนตรีไทย ฝ่ายกระจายเสียงในประเทศไทย สถาบันวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยและขับร้องเพลงไทย และที่ปรึกษาสถาบันวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและสถาบันโทรทัศน์ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ (อานันท์ นาคคง, ผู้รวบรวม, 2543: 29-30)

ชีวิตครอบครัว

ครูสุจิตต์ ครุยประณีต สมรสกับนายพันธุ์ อนันตกุล หัวหน้าแผนกกองคลัง กระทรวงศึกษาธิการ เมื่ออายุได้ 25 ปี มีบุตรสาว 1 คน ชื่อ ชัยนติ อนันตกุล หลังจากสามีครูเสียชีวิต เมื่อ พ.ศ.2526 ครูก็ทำหน้าที่เสาหลักของครอบครัวตลอดมา

ผลงานของครูสุจิตต์ ครุยประณีต

จากหนังสือสุจิตต์ 72 กระรัต หนังสือที่ระลึกในงานมุทิตาจิตฉลองครบรอบอายุ ครูสุจิตต์ ครุยประณีต ได้รวบรวมผลงานของครูสุจิตต์ไว้มากมาย ดังนี้

ครูสุจิตต์เป็นผู้ชอบให้ความช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ และจริงใจเสมอตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการถ่ายทอดความรู้เรื่องการขับร้องเพลงไทย เนื่องจากเป็นผู้ที่มีลีลาการขับร้องเพลงไทยได้ถูกต้องตามลักษณะแบบแผนอย่างแท้จริงผู้หนึ่ง นักร้องเพลงไทยที่มีชื่อเสียงระดับประเทศหลายท่านในวงการดนตรีไทย ส่วนใหญ่ผ่านการขัดเกลาจากท่านทั้งสิ้น เช่น ครูแจ้ง คล้ายสีทอง (ศิลปินแห่งชาติ) ครูสุรางค์ ครุยพันธ์ ครูณฤพันธ์ ครุยพันธ์ ครูศิริ วิหเวช ครูสมชาย ทับพร ครูดวงเนตร ครุยพันธ์ ครูณรงค์ รวมบรรเลง เป็นต้น แม้นักร้องรุ่นใหม่ที่เกิดขึ้นมาภายหลัง ครูสุจิตต์จะเอาใจใส่แนะนำฝึกฝนอย่างจริงจังทั้งการขับร้องและการบรรเลงเพลงไทย ให้คำแนะนำช่วยเหลือและติดตามผลงานสำเร็จจนกระทั่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดีทุกราย

ในปี พ.ศ.2512 ได้รับอนุมัติจากกรมประชาสัมพันธ์ให้ไปสอนรายวิชาพื้นฐานดนตรีไทย นาฏสังคีต หมวดวิชามนุษยศาสตร์ของคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สายสังคีตศิลป์ ซึ่งมุ่งให้นักศึกษาเรียนทฤษฎีและปฏิบัติการขับร้องโดยฝึกหัดขับร้องเพลงไทย และรายวิชาลักษณะและประวัติเพลงไทย ซึ่งได้ทำการสอนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ได้รับอนุมัติจากกรมประชาสัมพันธ์ให้ไปสอนวิชาขับร้องและดนตรีไทย แก่นิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 จนถึงปัจจุบัน ได้สร้างนักร้องเพลงไทยรุ่นใหม่ที่มีความรู้และความสามารถอย่างยิ่ง เป็นผลิตผลร่วมกันระหว่างครูสุจิตต์และภาควิชาดนตรีศึกษามาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังได้ร่วมมือกับทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในการจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมอีกหลายด้าน เช่น งานละครของสมาคมนิสิตเก่าจุฬาฯ งานแสดงดนตรีของโรงเรียนสาธิตจุฬาฯ งานครุศาสตร์คอนเสิร์ต งานจุฬาวาทิต งานไหว้ครูของชมรมดนตรีไทย

สโมสรมนิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเป็นกรรมการสอบคัดเลือกนิสิตเข้าเรียนวิชาดนตรีไทย และการขับร้องในระดับอุดมศึกษาของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจนถึงปัจจุบัน

สถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ที่ผูกพันกับครุสูติจิตต์ ได้เชิญให้ครูไปเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาขับร้องเพลงไทยอย่างเป็นทางการมีอีกหลายแห่ง เช่นชมรมดนตรีไทย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีบรรดานิสิตนักศึกษาที่ใฝ่หาความรู้ทางวิชาขับร้องเพลงไทย วิชาดนตรีไทย วิชาการละคร วิชาหุ่นกระบอก แวะเวียนเข้ามาเรียนกับครุสูติจิตต์อย่างไม่เป็นทางการอยู่เป็นประจำ เช่น วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา สถาบันราชภัฏจันทรเกษม สถาบันราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น บ้างก็มาขอให้ช่วยบรรจุเพลงในงานวิทยานิพนธ์ ขอให้ช่วยขับร้องและบรรเลงเพลงตัวอย่างในงานค้นคว้าวิจัยทางดนตรีและนาฏศิลป์ แทบจะเรียกได้ว่า เป็นครุสูติจิตต์ไทยที่มีลูกศิษย์อยู่ทุกหนทุกแห่ง ทุกสถาบัน นอกจากนี้ ยังได้รับเชิญให้เป็นผู้สาธิตดนตรีไทย และขับร้องเพลงไทยแก่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์อีกด้วย

นอกจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในข้างต้น ด้วยความรักและเมตตาธรรมในการถ่ายทอดความรู้ทางดนตรีไทยสู่เยาวชนโดยเฉพาะเด็ก ๆ ที่สนใจเรียนดนตรีไทย บ้านครูียประณีตของครุสูติจิตต์เองนั้น ก็ยังเป็นแหล่งศึกษาวิชาความรู้ที่สำคัญเช่นกัน

เนื่องจากครุสูติจิตต์ เป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยและการขับร้องเพลงไทย ดังกล่าวแล้ว ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงได้รับเชิญให้เข้าร่วมงานดนตรีในกิจกรรมของหน่วยงานและสถานที่ต่าง ๆ และยังได้รับเกียรติให้เป็นผู้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการบรรเลงและขับร้องเพลงไทยในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ ทั้งในฐานะนักร้อง ผู้ดำเนินการจัดรายการ กรรมการตัดสินการประกวด ผู้บรรจุเพลง ทำทางร้อง แต่งทางร้อง เป็นผู้อำนวยเพลง ผู้คัดเลือกบทขับร้อง วิทยากรบรรยายและสาธิตการขับร้องและบรรเลงเพลงไทย มีผลงานบริการสังคมที่ดีเด่นบางส่วนที่น่ากล่าวถึง ดังต่อไปนี้

เป็นผู้ดำเนินการรายการ “รื่นรมย์กับดนตรีไทย” ทุกวันจันทร์ถึงศุกร์ เวลา 12.00 – 12.30 น. ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย โดยได้รับการสนับสนุนเบื้องต้นจากนายคณัฏ ศรียาภัก อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ โดยจัดในลักษณะเปิดเพลงพร้อมทั้งอธิบายประวัติ หรือขับร้องบรรเลงสด ๆ เพื่อเป็นสื่อในการศึกษาเปรียบเทียบ นับได้ว่าเป็นนักจัดรายการวิทยุทางดนตรีไทยอย่างจริงจัง

ท่านแรกที่เป็นสุภาพสตรี ชื่อเสียงของครูสุคจิตต์ในฐานะผู้จัดรายการดนตรีไทยทางวิทยุนี้ เป็นที่กล่าวขวัญและยกย่องกันทั่วไปในกลุ่มแฟนเพลงผู้ติดตามรายการทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด

ร่วมแสดงลิเกและละครวิทยุ คณะสุชิน เทวผลิน และคณะปัญญาพล ออกอากาศเป็นรายการประจำทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

เป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพบทละคร บทประพันธ์และวรรณกรรมต่างๆ ที่จะนำออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

เป็นนักร้องประจำคณะพลาชมงคล คณะนาฏศิลป์สัมพันธ์ คณะดุริยประณีต และคณะวังราชทัศน์ในสังกัดงานบันเทิง กรมประชาสัมพันธ์และสถานีโทรทัศน์ ช่อง 4 บางขุนพรหม

จัดรายการอุทยานเพลงไทยโดยนำวงดนตรีไทยนิสิตนักศึกษาของสถาบันต่างๆ มาเผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และสถานีโทรทัศน์สี ช่อง 5

เป็นผู้บรรจเพลงในละครเรื่องนางเสื่อง พระนเรศวรมหาราช พระสุพรรณกัลยา ศรีธรรมมา โสกราช ศีกบางระจันและอื่นๆ ซึ่งเป็นละครที่นายสมภพ จันทรประภา แต่งทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ คราวเสด็จแปรพระราชฐาน ณ พระตำหนักต่าง ๆ เป็นต้นว่า พระตำหนักภูพิงราชนิเวศน์

บันทึกแผ่นเสียงเพลงดับนก ดับพระลอ ดับสมิงพระรามอาสา และเพลงเกร็ดต่าง ๆ ให้แก่ห้างกมลสุโกศล ห้าง ต.เง็กชวน และห้างแผ่นเสียงต่างๆ

ทำทางร้องเพลงเทพลีลาให้แก่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง เพื่อออกบรรเลงในงานดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 16 เพลงนี้ประพันธ์คำร้องโดยเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ กวีซีไรต์

แต่งทางร้องเพลงพระยาบุญชูร เป็นเพลงเถาใช้ประกอบการแสดงละครและการขับร้อง ทางเครื่องโดยครูสมชาย ดุริยประณีต

บรรจเพลงพม่ามอญในละครเรื่องเกล้าฟ้าจอมพระยา ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์สี ช่อง 3 เป็นผู้อำนวยการเพลงให้แก่สมาคมนักกลอน สยามวรรณศิลป์ และเป็นผู้ใส่ทำนองเพลงให้แก่ผู้จัดรายการสัปดาห์กลอนสด ทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 4 ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน มีกิจกรรมทางดนตรีร่วมกับสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย อยู่มิได้ขาด

จัดทำและจัดจำหน่ายแถบบันทึกเสียงวงชนะเลิศประกวดเพลงไทย ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย พ.ศ.2530 คือวงวัยหวานและวงธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การร่วมกับ

ธนาคารกรุงไทย นำเงินรายได้ทั้งหมดทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เฝ้ามุลินธิสายใจไทย

เป็นผู้ริเริ่มจัดทำแถบบันทึกภาพละครดึกดำบรรพ์ เพื่อเป็นต้นแบบของละครดึกดำบรรพ์ต่อไป โดยร่วมกับนายคชาวุธ อินทรทุด เชิญนักร้องและนักดนตรีรุ่นครูหลายท่านเป็นผู้บรรเลงและขับร้อง เรื่องที่จัดทำคืออิเหนา คาวีและสังข์ศิลป์ชัย ซึ่งนอกจากจะเป็นผู้ริเริ่มและประสานงานแล้วยังเป็นผู้ขับร้องเองอีกด้วย เมื่อจัดทำสำเร็จแล้วได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เป็นกรรมการตัดสินการประกวดขับร้องเพลงไทยชิงรางวัลม້องทองคำ ครั้งที่ 2 ระหว่าง 22-23 ตุลาคม 2528 ณ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จังหวัดนครปฐม

เป็นกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทยเพื่อความมั่นคงของชาติ ซึ่งถ้วยรางวัลพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ระดับอุดมศึกษา และถ้วยพระราชทานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ระดับมัธยมศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2526 – 2528

ร่วมขับร้องและบรรเลงในวงรวมครุอาวูโสในงานดนตรีไทยอุดมศึกษา ซึ่งมีองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดงานตลอดมาทุกปี

ได้รับแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการ กสน. ในคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจโครงการส่งเสริมกิจกรรมดนตรีไทย จากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติปี พ.ศ. 2529 – 2530

เป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน (ต่อมาเป็นมหาวิทยาลัยบูรพา) ทุกปี

เป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทย งานส่งเสริมดนตรีไทยภาคใต้ จัดโดยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา จังหวัดสงขลา เป็นประจำทุกปี

ได้รับแต่งตั้งเป็นคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจผลิตรายการโทรทัศน์อาเซียน จาก อปส. เรื่อง MUSICAL INSTRUMENTS ในปี พ.ศ. 2530 – 2531

เป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทย เนื่องในโอกาสวันเด็กแห่งชาติ ครั้งที่ 9 ของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำกิจกรรมเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ

และเพื่อส่งเสริมกิจกรรมเนื่องในโอกาสวันเด็กแห่งชาติ ในวันที่ 26 มกราคม 2531 ณ ห้องบันทึกเสียงดนตรี ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา

เป็นผู้จัดรายการดนตรีไทยของกรมประชาสัมพันธ์ในรายการสาระสังคีตออกอากาศทางโทรทัศน์ ช่อง 11 เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2532 จนถึงปัจจุบัน

เป็นคณะกรรมการขวัญใจนักฟังเพลงไทยตัดสินการประกวดดนตรีไทยสรททอง ครั้งที่ 4 ประจำปี 2533 ของมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปะบรรเลง) ณ ห้องประชุมตึกสารนิเทศ สนามเสือป่า ในเดือนตุลาคม 2533

เป็นผู้ใส่ทำนองและขับร้องเพลงตามรอยเท้าพ่อซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 11 ในรายการสาระสังคีต เป็นครั้งแรกในวันที่ 31 มีนาคม 2534 เนื่องในโอกาสถวายพระพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีมีพระชนมายุครบ 36 พรรษา

ริเริ่มจัดการประกวดดนตรีไทยอุดมศึกษาให้แก่กรมประชาสัมพันธ์ และการประกวดขับร้องเพลงไทยที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยให้แก่บุคคลทั่วไป เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ครบ 60 พรรษา ในปี พ.ศ. 2535

ช่วยงานมูลนิธิต่างๆ เกี่ยวกับงานขับร้องเพลงไทยและงานดนตรีไทย-ละครเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และพระบรมวงศานุวงศ์ ได้แก่ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ราชประชาสมาลัย กตเวทิน ร่วมจัดนิมิตเกล้า มูลนิธิโรคไต กรุงเทพมหานคร และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐาร รวมทั้งทางสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์ ช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 7 ช่อง 9 และช่อง 11

จัดบันทึกเสียงการขับร้องและบรรเลงเพลงในละครไทย ละครนอก ละครดึกดำบรรพ์ ละครเสภา ละครพื้นทาง และละครพระราชนิพนธ์ให้แก่ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ และเป็นกรรมการร่วมงานของกระทรวงศึกษาธิการตลอดมา

เป็นกรรมการตัดสินการอ่านทำนองเสนาะของหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ทุกปี

เป็นผู้จัดการประกวดดนตรีไทยให้แก่กรมประชาสัมพันธ์ รายการเยาวชนเสียงใสลายคราม ขับร้องเพลงไทยระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

เป็นผู้จัดการประกวดวงมโหรี วงเครื่องสาย และวงปี่พาทย์ไม้แข็งให้แก่กรมประชาสัมพันธ์ ระดับอุดมศึกษา และประชาชนทั่วไป

รวบรวมเพลงไทยสมัยเก่าซึ่งเป็นเพลงเถาทั้งหมดเก็บไว้ในห้องสมุดแผ่นเสียง กรม
ประชาสัมพันธ์ หอสมุดแห่งชาติ และศูนย์เทคโนโลยีทางวิชาการ กรมการศึกษานอกโรงเรียน
กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้ต่อไป

จัดทำแถบบันทึกเสียงพร้อมจัดพิมพ์บทเพลงไทยพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี เพื่อเผยแพร่ในงานวันที่ได้รับเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ เมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2537

เป็นผู้บรรจเพลงและผู้ขับร้องเพลงไทยบันทึกแถบเสียงจำนวน 999 คลิป โดยพระราช
อนุญาตสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในงานทิวาสังคีตสดุดีจักรีบรม
ราชวงศ์น้อมเกล้าฯ ถวายชัยมงคลสมัญญาคุณาภิเษก และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ มิ่งมงคลสมัยทรงเจริญพระชนมพรรษา 40 พรรษา 2 เมษายน
2538 (อานันท์ นาคคง, ผู้รวบรวม, 2543: 30-40)

ร่วมบรรเลงดนตรีในงานวิศิษฏศิลปินปิ่นสยาม ในโอกาสการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์
โดยครูดนตรีอาวุโส เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใน พ.ศ.
2549

เกียรติคุณที่ได้รับ

ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ตามเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในตำแหน่งผู้ขับร้องและ
ผู้ควบคุมวงดนตรีไทยในคณะละครอาสาสมัครในพระบรมราชินูปถัมภ์

ได้รับพระราชานุญาตถวายการร่วมบรรเลงขับร้องดนตรีไทยกับสมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสต่างๆ

ถวายการฝึกซ้อมการขับร้องเพลงไทยแก่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชา
ทินัดดามาศ และพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ได้รับโล่รายการดนตรีไทยเพลงอมตะและศรัทธา สมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ในพระบรมราชินูปถัมภ์

ได้รับโล่จากกรมศิลปากรในฐานะที่ให้การสนับสนุนรายการดนตรีไทยพรรณนา

ได้รับโล่จากทุกมหาวิทยาลัยที่เป็นเจ้าภาพงานดนตรีไทยอุดมศึกษาในด้านร่วมบรรเลงขับร้องถวายและร่วมบรรเลง โดยได้รับพระราชานุญาตให้ร่วมบรรเลงขับร้องกับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ได้รับรางวัลและประกาศนียบัตรเป็นข้าราชการดีเด่นของกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อปี พ.ศ. 2530

ได้รับอนุมัติจากกรมประชาสัมพันธ์ให้ต่ออายุราชการในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญและเป็นที่ปรึกษาของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย หลังจากเกษียณอายุราชการเมื่อปี พ.ศ.2531 จนถึงปัจจุบัน

ได้รับรางวัลเสาอากาศทองคำ ในนามผู้จัดรายการสาระสังคีต ประเภทส่งเสริมดนตรีไทยดีเด่นทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 11 เมื่อปี พ.ศ.2532

ได้รับรางวัลเสาอากาศทองคำ ในฐานะผู้บรรจเพลงประกอบดนตรีไทยในละครเรื่องสี่แผ่นดินจากสถานีโทรทัศน์สีช่อง 3 เมื่อปี พ.ศ.2532

ได้รับโล่เกียรติคุณมหาวิทยาลัยมหิดลช่วยงานสัมมนาผู้นำชุมชนเพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน และอาจารย์พิเศษตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 จนถึงปัจจุบัน

ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปการแสดง (คีตศิลป์ไทย) เมื่อปี พ.ศ.2536 ซึ่งถือเป็นรางวัลชีวิตที่น่าภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง

ได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาสังคีตศิลป์ ประจำปีการศึกษา 2537 จากมหาวิทยาลัยศิลปากร (อานันท์ นาคคง, ผู้รวบรวม, 2534: 41-43)

ได้รับพระราชทานเข็มที่ระลึก “วิศิษฎ์ศิลปิน” เนื่องในงานวิศิษฎ์ศิลปินปีนสยาม ในโอกาสแสดงดนตรีนาฏศิลป์ โดยครุคนตรีอาวุโส เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใน พ.ศ. 2549